

بررسی متغیر زمان در گفتمان رؤسای جمهور سابق تونس، مصر و لیبی (بن علی، مبارک و قذافی) با رویکرد سبک‌شناسی رایانشی - پیکره‌ای

رضا میرزائی^{*۱}

محمد تدو^۲

علیرضا شیخی^۳

چکیده

مقاله پیش رو با رویکرد سبک‌شناسی رایانشی - پیکره‌ای به بررسی بسامد انواع زمان در سخنرانی پایانی روسای جمهور سابق تونس، مصر و لیبی می‌پردازد که در انقلاب‌های سال ۲۰۱۱ کشورهای عربی از قدرت کنار گذاشته شدند و بر این فرضیه استوار است که می‌توان با استفاده از متغیر زمان به میزان واقع‌گرایی، و جنبه‌های اصلی صدای دستوری در این سخنرانی‌ها دست یافت. مبنای نظری این مقاله، برگرفته از دستور نظام‌مندی هلییدی است. پیکره زبان آن در مجموع شامل ۲۸۹ فعل است که بر اساس روش نمونه‌گیری انتخاب شده و ۸ متغیر زمان در پیکره داده‌ها تحلیل شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد که در این سه سخنرانی، به ترتیب زمان حال ۶۱،۵۸٪ گذشته ۲۷،۳۳٪ و آینده ۱۱،۰۷٪ درصد افعال را شامل می‌شود. این یافته‌ها بیانگر این نکات است که هر سه رئیس جمهور به زمان حال توجه بیشتری نشان داده‌اند و طبیعی است که اوضاع سیاسی و میدانی که در این کشورها در حال وقوع بوده نگاه این روسای جمهور را بیشتر به خود معطوف کرده است. همچنین دامنه استفاده از افعال گذشته در سخنرانی معمر قذافی نسبت به سخنرانی بن علی و مبارک جایی نداشته است. استفاده زیاد از فعل‌های امر در سخنرانی قذافی، در مقایسه با سخنرانی بن علی و مبارک، قابل تأمل بوده و حاکی از استبدادی است که حتی در سخنرانی وی نیز مشهود است.

کلیدواژه‌ها: زبان عربی، زمان، صدای دستوری، پیکره‌ای - رایانشی.

✉ Rmirzaie_65@yahoo.com

✉ Tadou67@gmail.com

✉ Alireza.shaikhi@yahoo.com

۱- دانشجوی دکتری رشته زبان و ادبیات عربی دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، قزوین (نویسنده مسئول)

۲- دانشجوی دکتری رشته زبان و ادبیات عربی دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، قزوین

۳- استادیار گروه زبان و ادبیات عربی دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، قزوین

تاریخ پذیرش: ۹۵/۰۹/۱۰

تاریخ دریافت: ۹۴/۰۶/۱۲

مقدمه

زبان‌شناسی رایانشی از یک سو علمی نظری است و از سوی دیگر دانشی کاربردی و عملی است که به درک چگونگی عملکرد زبان و مدل‌سازی آن برای رایانه می‌پردازد که محور اصلی پژوهش‌های زبان‌شناسی رایانشی به شمار می‌آید. در واقع، می‌توان گفت که زبان‌شناسی رایانشی تعاملی میان متخصصان حوزه علوم فنی - مهندسی و پژوهشگران دانش زبان‌شناسی ایجاد کرده است. در رویکردهای نوین زبان‌شناسی رایانشی، متخصصان علوم زبان‌شناسی، مهندسی برق، مهندسی کامپیوتر، مهندسی پزشکی، هوش مصنوعی، فناوری اطلاعات و ارتباطات و علوم شناختی در تعامل و هم‌فکری باهم دستاوردهایی کاربردی خلق می‌کنند که ما حاصل پژوهش‌های این طیف از پژوهشگران و دانشمندان است. سبک‌شناسی رایانشی نیز که زیرشاخه‌ای از زبان‌شناسی رایانشی و سبک‌شناسی است به بررسی مشخصه‌های سبکی متون ادبی و غیر ادبی می‌پردازد. هدف این رویکرد کشف عادات سبکی، خصوصیات سبکی، گرایش‌های سبکی و ردپای نویسنده است.

زبان‌شناسی رایانشی رشته‌ای علمی و مهندسی است در رابطه با فهم نوشتاری و زبان گفتاری از بُعد رایانشی و ساخت مصنوعی آن، که هم به صورت کلی و هم در محیط گفتگو و محاوره، فرایندی مفید و زبان تولید است (ستیدمن، ۲۰۱۴). زبان‌شناسان رایانشی کسانی هستند که درصدداند تا مدل‌های رایانشی را در بخش‌های مختلف علم زبان‌شناسی پیاده کنند (ریشتر، ۲۰۰۵: ۲).

در تعریف سبک آمده است که سبک مظهر گزینش شاعر یا نویسنده از ادات تعبیر است (فضل، ۱۹۹۸: ۱۲۶) و افلاطون معتقد است سبک هر شخصی بر اساس ویژگی‌های اخلاقی او است. چارلز بالی (۱۸۶۵-۱۹۴۵) سبک‌شناسی را علمی می‌داند که وقایع تعبیر زبانی را بررسی می‌کند (خفاجی، ۱۹۹۲: ۱۴). برخی نیز آن را شاخه‌ای از علم زبان‌شناسی می‌دانند که هدفش هماهنگ‌سازی ساختار زبان است (تنوجی، ۲۰۰۳: ۴۴). سبک‌شناسان رایانشی سعی می‌کنند شواهد تجربی و عینی را جایگزین قضاوت‌های شهودی کنند و بر این باورند که قضاوت‌های شهودی بیشتر در معرض تعصبات شخصی مشاهده‌گر واقع می‌گردد (آشر، ۱۹۹۵: ۷۷۴). در حالی که بر پایه شواهد عینی، سبک‌شناسی می‌تواند درباره ذهن و شخصیت یک نویسنده بدون تعصب و پیش‌داوری اظهار نظر کند، به توصیف، طبقه‌بندی، تعبیر و تفسیر متون بپردازد و آثار گمنام را به نویسندگان و دوره‌های تاریخی خاص نسبت دهد و با استفاده از گاه‌شماری سبکی آثار تاریخی را طبقه‌بندی کند (همان: ۷۶۹-۷۷۰).

در تحلیل‌های سبک‌شناسی رایانه مشخصه‌های سبکی مانند طول هجا، واژه و جمله، حروف تعریف، حروف اضافه، علائم سجاوندی، واژه‌های پر بسامد، عناصر اصلی، واژه‌های عام و... با استفاده از نمودارها و شکل‌های خاص به همراه محاسبات آماری مانند ضریب همبستگی بررسی می‌گردد (استرزی، ۲۰۰۵: ۷۷۱، به نقل از مشهور، ۱۳۹۰: ۸۰).

در تحقیق حاضر، زمان به‌عنوان یک مشخصه بالقوه برای تحلیل مورد توجه قرار می‌گیرد. بررسی انواع زمان حاکی از آن است که ذهنیت یک فرد یا اثر معطوف به چه موقعیت زمانی است و سبک روایی و صدای

دستوری آن چگونه است. این مقوله می‌تواند در تفسیر روانشناختی و فلسفی یک متن مؤثر باشد و دیدگاه نویسنده را از زندگی باز نمایاند.

روش پژوهش

در طرح تحقیق مقاله حاضر، نوع تحقیق کاربردی و رویکرد آن سبک‌شناسی رایانشی - پیکره‌ای است. روش تحقیق کیفی - کمی است و روندکار تحقیق به این صورت است که انواع زمان به‌عنوان متغیر بالقوه انتخاب گردیده و به صورت کیفی تحلیل شده و به صورت کمی در SPSS ثبت شده و سپس محاسبات آماری روی آن صورت گرفته است. حجم نمونه شامل ۲۸۹ فعل است که از جامعه آماری سه سخنرانی پایانی رؤسای جمهور مخلوع تونس، مصر و لیبی به روش نمونه‌گیری سیستماتیک انتخاب شده است. واحد نمونه جمله و واحد تحلیل فعل بوده و متغیرها شامل ۸ نوع زمان را شامل می‌گردد. هدف عینی آن بررسی توزیع فراوانی و درصدی انواع زمان، تشخیص صدای دستوری و سبک روایی در این سه سخنرانی است. فرضیه این است که با بررسی بسامد انواع زمان می‌توان به برخی مشخصات سبکی ساختاری محتوایی این سه سخنرانی دست یافت و نوع نگاه این سه رییس جمهور به واقعیت و صدای دستوری آنها را کشف کرد. یافته‌های تحقیق نیز قالب نمودارهای فراوانی و درصدی ارائه گردیده و مورد بحث قرار می‌گیرد. در این پژوهش بُعد زمانی افعال یعنی گذشته، حال و آینده مورد توجه بوده و از آن جایی که ما در عربی برای زمان‌های افعال فارسی نظیر ماضی ابعداً، یا نقلی مستمر و یا مضارع ملموس معادل دقیقی نداریم، در این مقاله سعی شده که زمان افعال در وهله اول مورد توجه قرار گیرد و در درجه دوم به زمان افعالی که در نطق این سه سخنرانی آمده در تحلیل داده‌ها استفاده شود. در نتیجه در تحقیق پیش‌رو نگارندگان تنها به افعالی که در نطق آمده و در فارسی معادل دقیق‌تری دارند بسنده کرده‌اند. نکته دیگری که مورد توجه است افعال ناقص و دعایی است که در زبان عربی وجود دارد و در مورد اینکه آیا این افعال را در بررسی افعال باید در زمره افعال تام جای داد یا نه، اختلاف نظر وجود دارد و به همین خاطر در این تحقیق به این دسته از افعال توجهی نشده و کنار گذاشته شده است.

پیشینه و ضرورت پژوهش

در حوزه سبک‌شناسی رایانشی مقالاتی به زبان‌های مختلف چه در حوزه علوم رایانه‌ای و چه در حوزه علوم انسانی به رشته تحریر در آمده است. از مقاله‌هایی که در این زمینه در حوزه علوم انسانی به چاپ رسیده است می‌توان به مقاله سابیرین کنراد با عنوان «Computational linguistics in information science» که در حوزه زبان‌شناسی رایانشی و علوم اطلاعاتی است، مقاله مصطفی عاصی با عنوان «نقش رایانه در ایجاد استانداردهای زبانی»، مقاله پروین دخت مشهور و غلام محمد فقیری با عنوان «بررسی تحلیل انواع زمان در دفتر اول، دوم و سوم مثنوی» و پایان‌نامه مقطع کارشناسی ارشد ابتسام محمد محفوظ با عنوان «المتن اللغوی فی الخطاب السیاسی السوری المعاصر و تشکیلاته الدلالية ۲۰۰۰-۲۰۰۵ نمودجا» در

دانشگاه البعث حمص سوریه اشاره کرد. قدمت این حوزه از سبک شناسی چندان نبوده و در دو دهه گذشته مورد توجه قرار گرفته است. هوش مصنوعی و پیوند آن با زبان شناسی و در نتیجه ارتباط آن با سبک شناسی سبب شده که دامنه فعالیت این علم گسترده شده و شامل علوم مختلف از جمله روان شناسی، جامعه شناسی، آموزش و پرورش، سیاست، علوم اطلاعات و ارتباطات و... گردد. تحقیق پیشرو می تواند مورد استفاده علوم زبانی، سیاسی و روان شناسی قرار گیرد و در تلاش است با بررسی آماری داده ها و متغیرها به کشف نوع نگاه حاکمان در حال سقوط بپردازد.

در راستای رویکردهای سبک شناسی زبان شناختی از جمله ساختارگرا، فرمالیستی، نقشگرا، کاربردی، شناختی، تاریخی، گفتمانی و رویکردهای آماری و رایانشی مانند پیکره‌ای، آماری و سبک سنجی تحقیقی در این زمینه صورت نگرفته است و عمده پژوهش‌ها در حوزه موضوعات ادبی بوده است. در حوزه تحقیق پیشرو می توان گفت که تحقیق به این سبک وسیاق بیشتر مورد توجه سازمان‌های اطلاعاتی و آینده‌نگر بوده و مورد استفاده این بخش قرار می‌گیرد.

در تحقیق حاضر، نگارندگان تلاش دارند با تلفیق دو مکتب سبک‌شناسی زبان شناختی نقشگرا و پیکره‌ای مقوله زمان را که از انواع مشخصه‌های نقش بینافردی است، مورد بررسی قرار دهند. سبک‌شناسی نقشگرا به دنبال کشف نظام‌های معنایی، اجتماعی و اعتقادی از طریق شواهد زبان شناختی است و در نقش بینافردی چگونگی تعامل و ارتباط اجتماعی افراد مورد توجه قرار گیرد. در نقش بینافردی مقوله‌های زمان، وجهیت، نمود و حالت فعل بررسی می‌گردد (نک: فتوحی، ۱۳۹۰: ۳۲۷). زمان نشانه‌گر میزان فاصله گوینده یا نویسنده از واقعیت است و میزان واقع‌گرایی وی نسبت به امور بیان می‌کند (مشهور، ۱۳۹۱: ۷). در تحقیق حاضر با رویکرد سبک‌شناسی عینی مقوله زمان در سه سخنرانی تحلیل گردیده و نتایج به صورت آماری ارائه می‌گردد.

مبانی نظری پژوهش

دستور نقش‌گرای نظام‌مند هلیدی از همان ابتدا با اهداف کاربردی تدوین شد و بر اساس این دستور و بنابر نظر هلیدی می‌توان با کمک این نظریه نتیجه‌گیری‌های عملی و قابل استنادی در مورد انواع گوناگون متون اعم از آموزشی، عملی، ادبی و عمومی به دست آورد. این نظریه برای زبان سه سطح قائل است، سطح معنایی، سطح دستور-واژگان و سطح واج شناسی و تأکید همواره بر معنا است. در این نظریه بافت با مفهوم گونه کاربردی معنا می‌شود و گونه کاربردی یعنی گوناگونی‌های زبانی با توجه به کاربرد (هلیدی، ۱۹۷۶: ۴۴). متغیرهای زبانی یک بافت شامل حوزه کلام، فحوای کلام و شیوه کلام است. هلیدی معتقد است که با تغییر موضوع متن، نوع و میزان فراوانی فرایندها تغییر می‌کند (هلیدی، ۲۰۰۴: ۱۷۴).

در نظریه هلیدی، همه زبان‌ها بر اساس سه معنای بنیادی سازماندهی می‌شوند: معنای اندیشگانی، معنای بینافردی و معنای متنی. معنای اندیشگانی بازتاب تجربه ما از واقعیت است. این تجربیات که شامل رویدادهای حدوثی از قبیل اتفاق افتادن، انجام دادن، احساس کردن، معنی دادن، منظور داشتن، بیان کردن، بودن، شدن و ... در سه محور اصلی و سه محور فرعی در ذهن اتفاق می‌افتد. سه محور اصلی شامل محور

کنش یا دنیای روابط مادی است که از طریق آن کنش‌ها و رخدادهایی که تجربه کرده‌ایم بیان می‌کنیم. در محور حسی که از آن با نام دنیای خود آگاهی یاد می‌شود تجربه‌های فکر کردن، احساس کردن، دیدن و شنیدن را که در ذهن اتفاق می‌افتد بیان می‌کنیم و محور روابط انتزاعی نیز ارتباطات گوناگون اسنادی، موقعیتی و مالکیت را میان عناصر زبانی بیان می‌کند. ما از طریق نظام‌گذاری پدیده‌های هستی را تجربه می‌کنیم و یک نظام معنایی در ذهن پدید می‌آوریم و سپس از طریق همین نظام با استفاده از نشانه‌ها و گزاره‌های محلی زبانی به بیان نظام معنایی خودمان می‌پردازیم. در واقع نظام‌گذاری فرایندی دوسویه بود و تأثیر انسان را از محیط و بر محیط نشان می‌دهد. نقش بینا فردی نوع تعامل فرد با جهان بیرون را بیان می‌کند؛ شیوه‌ای که وی دنیا را تجربه می‌کند، می‌بیند و به آن می‌نگرد. دو نوع متغیر بینا فردی وجه و زمان می‌تواند نگاه نویسنده یا فرد را به زندگی و هستی بیان کند. از طریق متغیر زمان می‌تواند به اشاره‌گری زمانی نویسنده در خط زمان، فلسفه زندگی و جنبه‌هایی از سبک روایی و صدای دستوری یک اثر دست یافت.

نظام گفتمانی در این سه سخنرانی نظام گفتمانی هوشمند از نوع الگوی کنش است. در این الگوی گفتمانی شش عامل کنش گفتمانی وجود دارد: ۱- کنش گزار ۲- کنش‌پذیر ۳- کنشگر ۴- مفعول ارزشی ۵- کنش ۶- ضدکنشگر (عباسی و یارمند، ۱۳۹۰: ۱۵۳) این شش واحد باهم مناسبات نحوی و معنایی دارند. گاهی هر شش دسته در گفتمان یافت می‌شوند و گاه شماری از آنها (احمدی، ۱۳۸۸: ۱۶۳). کنش‌گزار کسی یا چیزی است که کنشگر فاعل را به دنبال خواسته یا هدفی می‌فرستد و دستور اجرای فرمان می‌دهد. (محمدی، ۱۳۸۱: ۱۱۴) و او را وامی‌دارد تا به موضوع واقف شود. کنش‌پذیر کسی است که از عملکرد فاعل سود می‌برد. کنشگر همان کسی است که عمل می‌کند و به سوی شیء ارزشی می‌رود و شیء ارزش همان هدف و موضوعی است که کنشگر به دنبال آن است. ضد کنشگر مخالفت یا بازدارنده کسی و یا چیزی است که جلوی رسیدن کنشگر فاعل را به شیء ارزشی می‌گیرد و مانع رسیدن او به هدف می‌گردد. کنش یار هم به کنشگر اصلی کمک می‌کند تا به هدف رسد.

در تحقیق حاضر، کنش‌گر خود شخص سخنران یا رییس جمهور است؛ کنش‌پذیر مردم ناراضی و انقلابی هستند؛ مفعول ارزشی در این سخنرانی اقناع مردم ناراضی برای دست کشیدن از قیام و شورش است و ضد کنشگر شرایط نابسامان کشور است.

پردازش تحلیلی داده‌ها

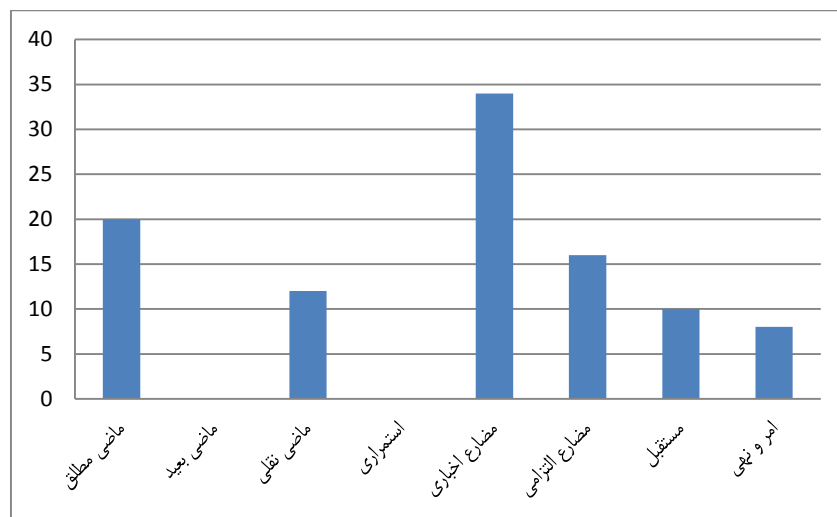
مسأله تحقیق حاضر بررسی نمود سخنرانی این سه رییس جمهور در بُعد زمان و میزان فاصله آن از واقعیت، جنبه‌های از سبک روایی و صدای نحوی یا دستوری با توجه به کارکرد گفتمانی آن است. داده‌های تحقیق از جامعه آماری سه سخنرانی به شیوه نمونه‌گیری انجام شده و حجم نمونه ۱۰۰٪ جملات هر سخنرانی را در برمی‌گیرد. واحد نمونه جمله بوده و واحد تحلیل تمام متن سخنرانی است. یافته‌های تحقیق به صورت نمودارهای فراوانی و درصدی به صورت تفکیکی ارائه می‌گردد تا میزان توزیع بسامدی و درصدی انواع زمان در هر سه سخنرانی روشن گردد و سپس در نمودارهای جداگانه بسامد انواع زمان در سه سخنرانی به طور

کلی ارائه گردیده و در پایان همه یافته‌ها در جدولی به گونه‌ای جامع گزارش می‌گردد و تحلیل نهایی در ذیل آن داده می‌شود.

سخنرانی زین العابدین بن علی

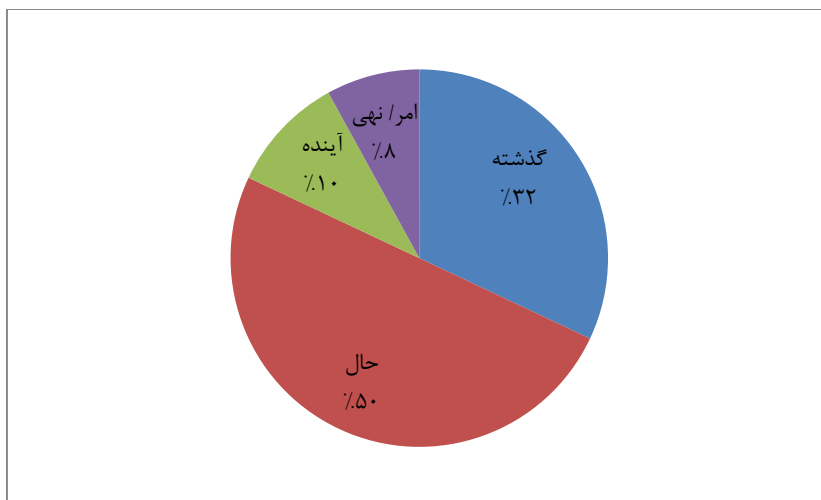
زین العابدین بن علی رئیس جمهور پیشین تونس است که در قیام‌های اخیر جهان عرب که با نام بهار عربی خوانده می‌شود، از قدرت برکنار شد. رئیس جمهور تونس در تاریخ ۲۷ فوریه سال ۲۰۱۱ سخنرانی ایراد کرد که آخرین سخنرانی وی به‌شمار می‌آید. بررسی صدای دستوری این نطق از آن جهت مهم است که اولاً بیانگر افکار و نظرات یک رئیس جمهور در آستانه سقوط است و در ثانی در بحث زبان‌شناسی رایانشی و پیوند آن با هوش مصنوعی می‌تواند داده‌هایی را در اختیار ما قرار دهد که بتوان در زمینه آینده پژوهشی و برآورد شرایط آینده نسبت به نحوه نگاه افراد در حال، تصمیم‌گیری و حدس زد. مدت زمان این نطق ۸ دقیقه و ۲۶ ثانیه است.^۱

تعداد کل افعال مورد استفاده از سوی گوینده ۱۰۰ فعل است. زمان گذشته ۳۲ فعل، حال ۵۰ فعل، آینده ۱۰ و امر و نهی نیز ۸ فعل را از مجموع فراوانی افعال به خود اختصاص داده‌است. در این میان نویسنده یا گوینده از فعل ماضی مطلق ۲۰ مرتبه، ماضی نقلی ۱۲ مرتبه، مضارع اخباری ۳۴، مضارع التزامی ۱۶، مستقبل یا آینده ۱۰ و از امر و نهی ۸ مرتبه استفاده کرده است. درصد آماری بسامد استفاده از افعال و نمودار درصدی زمان افعال به شرح ذیل می‌باشد:

نمودار ۱: فراوانی انواع زمان در سخنرانی بن علی

۱. متن کامل این سخنرانی در پایگاه اینترنتی ذیل موجود است:

نمودار ۲: درصدی انواع زمان در سخنرانی بن علی

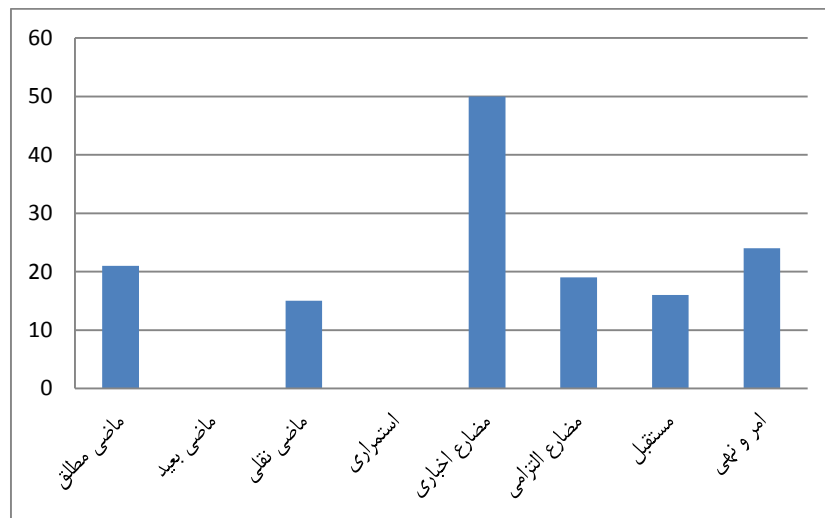
با توجه به نمودار بالا در سخنرانی بن علی زمان گذشته ۳۲٪، حال ۵۰٪ و آینده ۱۰٪ افعال را شامل می‌گردد. از دیدگاه سبک‌شناسی شمی یا تکوینی، بن علی در سخنرانی خود با افعالی که زبان حال را نشان می‌دهد، آغاز می‌کند و سپس به تبیین آنچه که اتفاق افتاده می‌پردازد و اوضاع و شرایطی که رخ داده و حادث شده را تشریح می‌کند. سپس به توصیه‌ها و اندرزهایی که نوعی نگاه ملی و میهنی در آن است، به تحریک عواطف و احساسات مخاطبان خود می‌پردازد و در پایان آنچه که قرار است در آینده انجام دهد را تشریح می‌کند. این شیوه سخنرانی شیوه مرسوم در سخنرانی‌هایی است که گوینده گروهی را مورد خطاب قرار می‌دهد و به بحث پیرامون مواضع و رویدادهای جاری می‌پردازد. اما سخنرانی بن علی به لحاظ آماری و زمان افعال درصد قابل توجهی از افعال را به خود اختصاص داده است و استفاده بالا از افعال بیانگر تداوم و عدم ثبوت و نوعی تحریک اذهان می‌باشد. درصد قابل توجهی از افعال به زمان حال اختصاص یافته که حاکی از اهمیت آن چیزی است که در حال وقوع است. به همین خاطر، بیشترین بسامد آماری انواع زمان به مضارع اخباری و التزامی اختصاص دارد؛ یعنی آنچه که در حال وقوع بوده ذهن گوینده را بیش از هر چیز دیگر به خود معطوف کرده است. در نتیجه، می‌توان گفت که نویسنده یا گوینده شخصی این الوقت است و با توجه به بسامد پایین زمان آینده می‌توان فهمید که نگاه وی به آینده بسیار کم بوده و شاید نویسنده اصلاً آینده‌ای برای خود ترسیم نکرده و جایی برای خود در آینده سیاسی کشور متصور نیست. استفاده از افعال گذشته نیز پس از حال مورد توجه گوینده است؛ چراکه به استفاده از این افعال به گذشته و آنچه که در گذشته روی داده نگاه داشته است. تغییر و جابه‌جایی میان افعال گذشته و حال بسیار بسامد بالایی دارد که نشان از تشویش گوینده است. در خصوص استفاده از افعال امر و نهی نویسنده سعی کرده با سیاست خود به نوعی با نرمی و ملاطفت سخنرانی نماید و کمی از خودکامگی خود را در پس واژگان پنهان کند. در نتیجه

استفاده از این نوع افعال در سخنرانی وی بسامد پایین و کمی داشته و تنها ۸ درصد افعال را به خود اختصاص داده است.

سخنرانی حسنی مبارک

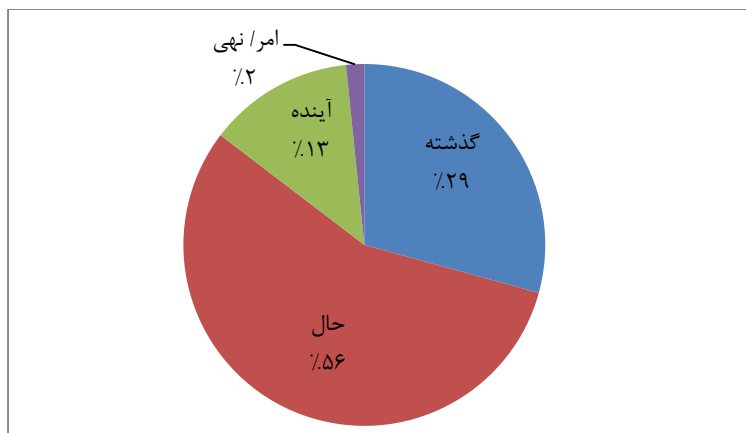
حسنی مبارک رئیس جمهور پیشین مصر است. وی نیز از دیگر شخصیت‌های سیاسی جهان عرب است که در قیام مردم مصر از قدرت کنارگیری نمود. مبارک در تاریخ ۲۲ فوریه سال ۲۰۱۱ سخنرانی در خطاب به مردم مصر پس از ناآرامی‌های صورت گرفته در کشور ایراد کرد که در این جستار به بررسی آن خواهیم پرداخت. مدت زمان این سخنرانی ۶ دقیقه و دوازده ثانیه می‌باشد.^۱

تعداد کل افعال مورد استفاده از سوی سخنران ۱۲۳ فعل است. زمان گذشته ۳۶ فعل، حال ۶۹ فعل، آینده ۱۶ فعل و امر و نهی ۲ فعل را از مجموع فراوانی افعال به خود اختصاص داده‌اند. در این میان نویسنده یا گوینده از فعل ماضی مطلق ۲۱ مرتبه، ماضی نقلی ۱۵ مرتبه، مضارع اخباری ۵۰، مضارع التزامی ۱۹، مستقبل یا آینده ۱۶ مرتبه استفاده کرده است. درصد آماری بسامد استفاده از افعال و نمودار درصدی زمان افعال به شرح ذیل است:

نمودار ۳: فراوانی انواع زمان در سخنرانی مبارک

۱. متن این سخنرانی در پایگاه اینترنتی ذیل موجود است:

نمودار ۴: درصدی انواع زمان در سخنرانی مبارک

در سخنرانی مبارک، زمان گذشته ۲۹ درصد، حال ۵۶ درصد و آینده ۱۳ درصد افعال را به خود اختصاص داده است و کم و بیش همان الگوی سخنرانی نخست در آن دیده می‌شود. صدای دستوری زمان در این سخنرانی بر محور حال می‌گردد. گفتمان این سخنرانی تبیینی و با تأمل خاص گوینده است؛ یعنی با نقل رویدادها به تبیین و تحلیل آن می‌پردازد و قصد ارشاد و اندرز و وعده و وعید دارد. خط زمان مسیر نگاه گوینده نسبت به رخدادها را بیان می‌کند و نشانگر نگاه وی می‌باشد. یافته‌های آماری نشان می‌دهد که مرکز ثقل تفکر گوینده در این سخنرانی بر زمان حال می‌گردد و وی از گذشته برای تبیین حال مدد می‌جوید. این نکته از مشخصه‌های بارز این سخنرانی و سخنرانی زین العابدین بن علی است که نشان می‌دهد گویندگان برای تبیین و نتیجه‌گیری چاره‌ای ندارند مگر اینکه به اتفاقات گذشته رجوع نمایند.

سبک‌شناسی شمی یا تکوینی به مشخصه‌های بارز سبکی توجه می‌کند. مشخصه‌های بارز با غور در اثر در ذهن پدید می‌آید و می‌تواند اسباب مشخصه‌های بالقوه و محاسبات آماری باشد در موارد یافته‌های آماری می‌تواند آن را تأیید کند یا تکذیب نماید. سبک‌شناسی آماری و عینی به مشخصه‌های بالقوه اهمیت می‌دهد. مشخصه‌هایی که از پیش برای اثبات یا ابطال قضیه یا فرضیه‌ای در اثر به کار می‌رود بر مبنای بسامد و تکرار استوار است و از راه نمونه‌گیری و محاسبات آماری به دست می‌آید (مشهور، ۱۳۹۱: ۹۲).

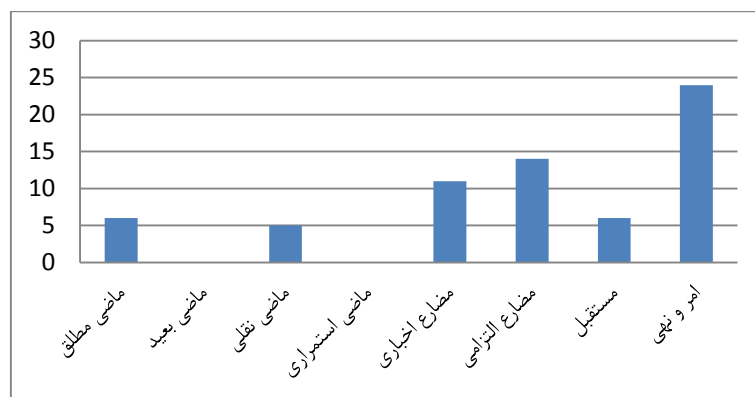
فرضیه تحقیق حاضر که با تحلیل عنصر زمان بوده می‌تواند نگاه حال‌گرایانه و ابن‌الوقت بودن مبارک چون بن علی که متأثر از شرایط جاری بوده اثبات کند. این نکته به صورت مشخصه بارزی از سخنرانی مبارک قابل اثبات است و بسامد بالای مضارع حاکی از همین مطلب است و از طریق یافته‌های آماری در خصوص زمان تأیید می‌گردد. درصد استفاده زمان‌های نقلی که در تعریف آن آمده: «فعلی است که بر وقوع یا عدم وقوع کاری و یا پدید آمدن یا پدید نیامدن حالتی در گذشته دلالت کند که نتیجه آن تا زمان حال ادامه داشته باشد» (معروف، ۱۳۹۰: ۱۵۹). حاکی از همین امر است که ذهن و اندیشه نویسندگان را مسائلی به خود معطوف ساخته که از گذشته ادامه یافته و متصل به زمان حال نویسنده بوده است. نکته جالب و قابل

تأمل در این زمینه که در گفتمان مبارک و همچنین سخنرانی بن علی نمایان است عدم توجه به آینده است. می‌توان گفت در تحلیل گفتمان خصوصاً در کارکرد القایی آن تعامل با مخاطب از اهمیت بالایی برخوردار است که این تعامل زمانی پیوند می‌یابد که گوینده به بیان و تبیین آنچه در آینده قرار است روی دهد می‌پردازد. در کارکرد القایی از نوع تعاملی برای تحقق کنش از قدرت القا استفاده می‌شود به عبارت دیگر قدرت اثرگذار کنش‌گر بر دیگری امری بسیار تعیین کننده است. از آنجا که در این کارکرد رابطه کنش‌پذیر (مردم) و کنش‌گر (شخص رئیس جمهور) کاملاً موازی یکدیگر بود به هیچ یک نسبت به دیگری برتری موقعیتی ندارد. استدلال قوی‌تر هریک از طرفین منجر به اثرگذاری بهتر خواهد شد که می‌بینیم عدم قدرت گوینده در تبیین مواضع خود در آینده سبب شد که کنش‌پذیر توجیه نشده و این معادله به هم خورده و در نتیجه کنش‌پذیر بوده که رأی خود را به کرسی نشانده و باعث شده تا گوینده از کرسی قدرت خلع شود.

سخنرانی معمر قذافی

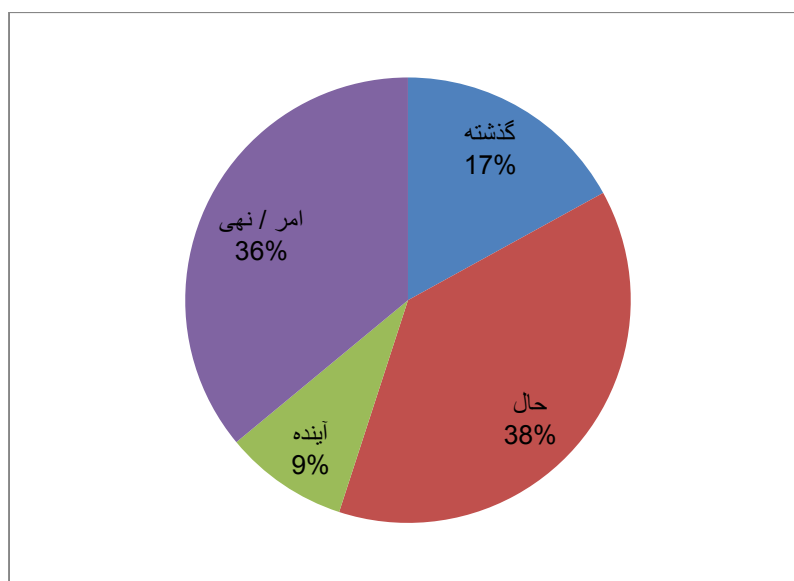
معمر قذافی رهبر فقید لیبی است. وی تنها رئیس جمهوری است که پس از قیام‌هایی که در جهان عرب صورت گرفت، کشته شد. نوع نگاه معمر قذافی به جهان و نگاه وی به حکومت همواره خاص و استثنایی بوده است. قذافی در تاریخ ۱۰ فوریه سال ۲۰۱۱ سخنرانی در خطاب به مردم لیبی و در حضور طرفداران خود ایراد کرد که از سخنرانی‌های مشهور وی به‌شمار می‌آید که در این جستار به بررسی آن خواهیم پرداخت. مدت زمان این سخنرانی ۴ دقیقه و ۵۷ ثانیه است.

تعداد کل افعال مورد استفاده از سوی نویسنده ۶۶ فعل است. زمان گذشته ۱۱ فعل، حال ۲۵ فعل، آینده ۶ فعل را از مجموع فراوانی افعال به خود اختصاص داده‌اند. در این میان نویسنده یا گوینده از فعل ماضی مطلق ۶ مرتبه، ماضی نقلی ۵ مرتبه، مضارع اخباری ۱۱، مضارع التزامی ۱۴، مستقبل یا آینده ۶ مرتبه و امر و نهی ۲۴ مرتبه استفاده کرده است. درصد آماری بسامد استفاده از افعال و نمودار درصدی زمان افعال به شرح ذیل است:

نمودار ۵: فراوانی انواع زمان در سخنرانی قذافی

همان‌گونه که مشاهده می‌شود، نویسنده کم‌ترین بهره را از زمان گذشته داشته است و با احتساب بسامد بالای فعل امر و نهی می‌توان گفت که ۷۵٪ زمان افعال به حال اختصاص دارد و این گویای این مطلب است که نویسنده به گذشته توجه نداشته است و در پیوند با گذشته نیست. همچنین و همان‌گونه که گفته شد درصد بالای افعال امر و نهی حاکی از خودکامگی گوینده است و سعی در ترهیب مخالفان و ترغیب و تشویق طرفداران خود دارد و حضور در میان هواداران نیز گویای همین مطلب است. نویسنده در تمام زمان سخنرانی خود به تناوب از فعل امر استفاده کرده است. در موضوع تحلیل گفتمان مبحث کنش‌گری در فرایند شناختی نقش بسزایی دارد و زمان افعالی را که گوینده در سخنرانی خود به کار می‌برد به خوبی حاکی از این مطلب است. در برخی موارد و قضاوت شناختی که در پایان عملیات کنشی با آن مواجه هستیم بر اساس رویکرد تنش یا وجهی عاطفی-تنشی در ابتدای فرایند گفتمانی قرار می‌گیرد. در این حالت عملیات القایی حضور کنش‌گزاری را ایجاد می‌کند که در ابتدای فرایند با به‌کارگیری ابزارهای متفاوت با جنبه شناختی کنش‌گر را وادار به عمل می‌کند (شعیری، ۱۳۸۵: ۶۶). در واقع می‌توان گفت که بسامد بالای استفاده از فعل امر بیانگر آنارشیمی است که گوینده دچار آن بوده است و همین وجه تنش است که گوینده در صدد ایجاد آن می‌باشد. شخصیت خود گوینده نیز حاکی از خود خواهی است که به مرتبه آنارشسیسم و خود شیفتگی رسیده است.

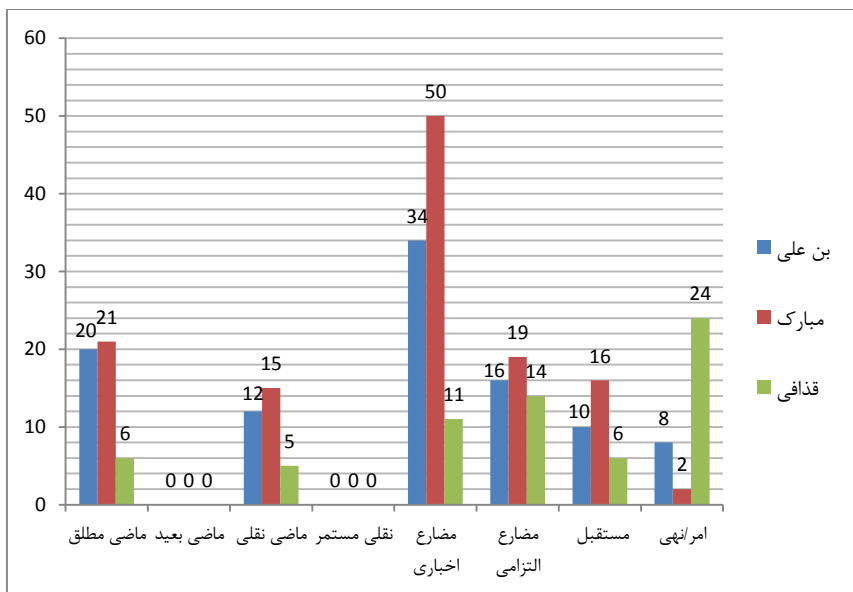
نمودار ۶: درصدی انواع زمان در سخنرانی قذافی

در سخنرانی قذافی زمان گذشته ۱۷٪، حال ۳۸٪ و آینده ۹٪ را شامل شده و همان شیوه دو سخنرانی نخست در آن دنبال می‌گردد. امر و نهی و الزام ۳۶٪ را به خود اختصاص داده که مشخصه‌ای بارز محسوب می‌گردد و دیدگاه و نگاه سلطه‌گر و خصمانه گوینده را تأیید می‌کند.

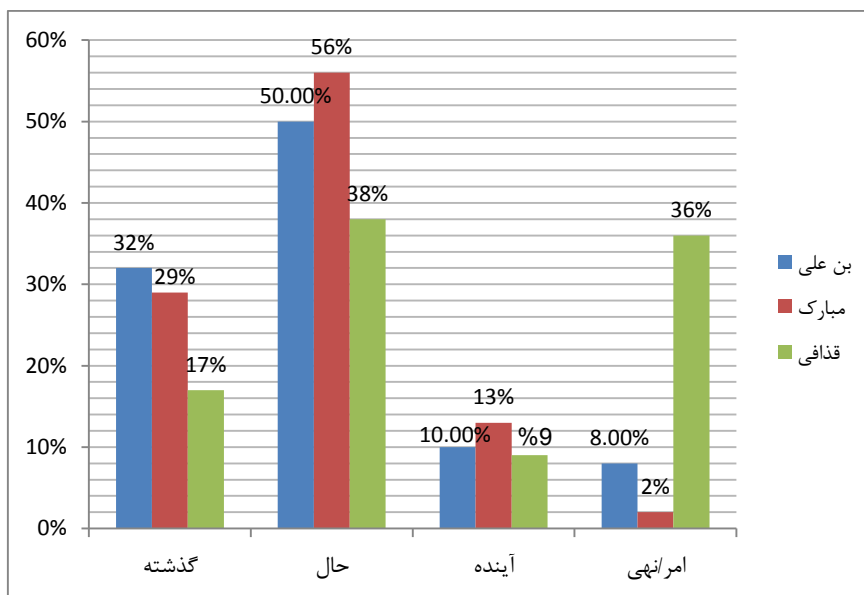
سخنرانی سوم به لحاظ استفاده و بسامد بالا از زمان حال همچون دو سخنرانی نخست تصدیق کننده این مطلب است که شرایط و اوضاع جاری حاکم بر جامعه تمام حواس نویسندگان را به خود معطوف نموده است. به لحاظ سبک بیان و نوع گفتمان با توجه به درصد بالای افعال امر و نهی، این گفتمان بر امر و نهی و هراس انگیزی و تحریک استوار است. امر و نهی و الزام نیز مشمول زمان حال و مربوط به احوال مخاطب درون نوشته است که گاه طرفداران قذافی بوده که در صحنه حضور دارند که نوعی تحریک علیه مخالفان و قوت قلب برای آنها به شمار می‌آید و از طرفی هم برانگیزنده ترس و تهریب در میان مخاطبان مخالف خود است که طیف وسیعی را شامل می‌شود. انتقال تنش که همان القای قدرت از یک کنش‌گر به کنش‌گر دیگر است گونه‌ای حسی- ادراکی است که سبب هشدار کنش‌گر و ایجاد حساسیت در او می‌شود و ساختارهای واکنشی او را آماده پذیرش هشدار می‌کند و این هشدار عنصری شناختی است که سبب تحریک مخاطب یا عنصر کنش‌پذیر و به دنبال آن کنش‌گری می‌شود.

تاکنون، در سه سخنرانی موجود نکته بسیار قابل توجه این است که در خط زمان، هر سه سخنرانی مانند یکدیگر است و تغییر سبک خاصی در سبک روایی و صدای دستوری و نگرش گویندگان وجود ندارد. زمان آینده با بسامد پایین و شبیه به هم در سه سخنرانی کم‌ترین بسامد را داراست و نگاهی به آینده در آن وجود ندارد. زمان‌های ماضی استمراری نیز ۰ درصد از مجموع کل افعال را دارا است که نشانگر این مطلب است که رویدادهایی که در گذشته صورت گرفته- مقصود همان اعتراض‌ها و قیام مردمی- غیرمترقبه بوده و به حادث بودن آن اشاره دارد البته از نگاه این روسای جمهور. این مسأله که تغییر سبکی در نوع افعال در سه سخنرانی صورت نگرفته می‌تواند از لحاظ سبک‌شناسی بیشتر مورد توجه و پژوهش بیشتر قرار گیرد.

در ادامه بحث و تحلیل داده‌ها ویژگی‌های تحلیل زمان در سه سخنرانی به‌طور کلی مورد توجه قرار می‌گیرد و شباهت‌ها و تفاوت‌های احتمالی بحث می‌گردد.

نمودار ۷: فراوانی انواع زمان در سه سخنرانی

نمودار ۸: درصدی انواع زمان در سه سخنرانی

جدول ۱: مقایسه توزیع بسامدی و درصدی انواع زمان در سه سخنرانی

انواع زمان	سخنرانی بن علی		سخنرانی مبارک		سخنرانی قذافی		بسامد کل	درصد کل
	بسامد	درصد	بسامد	درصد	بسامد	درصد		
ماضی مطلق	۲۰	٪۲۰	۲۱	٪۱۷,۰۷	۶	٪۹,۰۹	۴۷	٪۱۶,۲۶
ماضی بعید	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
ماضی استمراری	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
ماضی نقلی	۱۲	٪۱۰	۱۵	٪۱۲,۱۹	۵	٪۷,۵۷	۳۲	٪۱۱,۰۷
مضارع اخباری	۳۴	٪۳۴	۵۰	٪۴۰,۶۵	۱۱	٪۱۶,۶۶	۹۵	٪۳۲,۸۷
مضارع التزامی	۱۶	٪۱۶	۱۹	٪۱۵,۴۴	۱۴	٪۲۱,۲۱	۴۹	٪۱۶,۹۵
مستقبل	۱۰	٪۱۰	۱۶	٪۱۳	۶	٪۹,۰۹	۳۲	٪۱۱,۰۷
امر/ نهی	۸	٪۸	۲	٪۱,۶۲	۲۴	٪۳۶,۳۶	۳۴	٪۱۱,۲۶
جمع	۱۰۰	٪۱۰۰	۱۲۳	٪۱۰۰	۶۶	٪۱۰۰	۲۸۹	٪۱۰۰

یافته‌های تحقیق معمولاً می‌تواند شواهد سبک‌شناسی را تأیید و تصدیق کند و یا آنها را رد کرده و نفی نماید. سبک‌شناسی آماری نوعی دیدگاه عینی به نظرات و دیدگاه‌ها درباره اثری را بیان می‌کند و از کلی‌گویی‌های شهودی دوری می‌جوید. یکی از اهداف این تحقیق داوری و قضاوت بر مبنای شواهد عینی و علمی است. به یقین میزان دیدگاه ایدئولوژیک سه سخنران یا نگاه آنها به آینده تنها با شهود در این سه سخنرانی قابل تمییز نبوده و از طرفی دیگر اظهار نظرهای شمی و شهودی در تحلیل‌های سبکی از جایگاه ویژه خود برخوردار است، به طوری که می‌تواند جرقه‌ای برای جستجوی عینی برخی مشخصه‌های سبکی در ذهن مخاطب باشد.

مجموع سه سخنرانی، همان طور که جدول توزیع بسامدی و درصدی نشان می‌دهد، گذشته تقریباً ٪۲۷، حال ٪۴۹,۸۲ و آینده ٪۱۱ کل فعل‌ها را به خود اختصاص داده و سبک روایی سه زاویه‌ای، صدای دستوری، نگاه گوینده به گذشته و حال و کم توجهی به آینده را نشان می‌دهد.

زمان نشان‌دهنده، فاصله گوینده یا نویسنده با موضوع است که بدین ترتیب این فاصله زاویه دید و ذهنیت وی را تغییر می‌دهد و میزان واقع‌گرایی او را نسبت به امور بیان می‌کند. کاربرد زمان‌های حال نشانگر ارتباط فوری و بی‌واسطه با واقعیت است و کاربرد زمان‌های گذشته میزان دوری یک اثر را از واقعیت نشان داده و دیدگاه گذشته‌نگر نویسنده را بیان می‌کند (فتوحی، ۱۳۹۰: ۲۷۳).

در این سه سخنرانی، زمان‌های حال ٪۴۹,۸۲ درصد است که به انضمام امر و نهی به ۶۱,۵۸ درصد می‌رسد. از این رو می‌توان گفت عقربه زمان به طرف زمان حال می‌گردد و گویندگان به سوی ارتباط بی‌واسطه با واقعیت گرایش دارند. نمود یا استمرار در فعل‌هایی که نشانه استمرارند مانند ماضی استمراری، ماضی نقلی مستمر در این سه سخنرانی تقریباً صفر است که نشانگر آن است که صدای دستوری در این سه سخنرانی از نوع ایستا است. نمود زمان افعال نشان می‌دهد که صدای دستوری تا چه میزان ایستا یا پویا

است. همچنین درصد زمان آینده در آن بسیار اندک و ناچیز است که بیانگر آن است که عقربه زمان در این سخنرانی‌ها به سوی آینده تمایل ندارد.

نتیجه‌گیری

یافته‌های پژوهش حاضر نشان دهنده کارایی سبک شناسی رایانشی - پیکره‌ای در کشف اثر نویسنده است. همچنین، از قضاوت‌های مستدل‌تری برای مشخص کردن ردپای نویسنده در یک اثر برخوردار است. زمان از مشخصه‌های نقش بینافردي در نظریه هلیدی است که نشان دهنده نوع تعامل اجتماعی خود و نگرش وی به روابط بینافردي است. تحلیل نقشی این مشخصه در سه سخنرانی به کشف مشخصه زمان در آنها انجامیده، به طوری که چگونگی کاربرد زمان توسط گویندگان برای تبیین افکار آنها را نشان می‌دهد. گویندگان حال نگر هستند و به زمان حال توجه دارند که بر آمده از اوضاع و احوال حاکم در کشور است و از گذشته برای تبیین بهتر آن استفاده می‌کنند. همچنین تحلیل نقشی نمود زمان آینده، حاکی از آن است که در صدای دستوری این سه نطق نمود قابل توجهی وجود ندارد و از این رو ایستا است و در پارادایم زمانی آن نیز نگاه قوی به آینده وجود ندارد، گویی که هر سه رییس جمهور آینده‌ای برای خود در مسیر انقلاب و قیام مردمی متصور نیستند.

فعل مضارع ارتباط فوری و بی واسطه با واقعیت دارد و کاربرد مضارع اخباری، قیده‌های زمان و صفت‌ها و ضمائر اشاره، پیوند مستقیم گوینده را با موضوع نشان می‌دهد و لحظه به لحظه ذهن مخاطب را با موضوع پیوند می‌دهد. بنابراین استفاده بالا از فعل مضارع در سه سخنرانی حاکی از همین مطالب است که رویدادهای جاری و لحظه به لحظه در کشور ذهن گوینده را به خود مشغول ساخته و در نتیجه ذهن مخاطبان این سخنرانی‌ها را با موضوع پیوند می‌دهد.

منابع

- احمدی، بابک (۱۳۸۸)، ساختار و تاویل متن، تهران: نشر مرکز.
- جهانگیری، نادر (۱۳۷۸)، زبان بازتاب زمان، فرهنگ و اندیشه (مجموعه مقالات)، تهران: انتشارات آگاه.
- خفاجی، محمد عبدالمنعم و دیگران (۱۹۹۲). الأسلوبیة و البیان العربی، ط ۱، بیروت: الدار المصریة اللبنانیة.
- سرایی، حسن (۱۳۷۳)، مقدمه‌ای بر نمونه‌گیری، تهران: سمت.
- سید حسینی، رضا (۱۳۸۱)، مکتب‌های ادبی، ج ۱ و ۲، تهران: انتشارات آگاه.
- شعیری، حمیدرضا (۱۳۸۵)، تجزیه و تحلیل نشانه معناشناختی گفتمان، چاپ اول، تهران: سمت.

- عباسی، علی و یارمند، هانیه (۱۳۹۰)، عبور از مربع معنایی به مربع تنشی: بررسی نشانه معناشناختی ماهی سیاه کوچولو، پژوهش‌های زبان و ادبیات تطبیقی، شماره ۳.
- فتوحی، محمود (۱۳۹۰)، سبک‌شناسی: نظریه‌ها، رویکردها و روش‌ها، تهران: انتشارات سخن.
- فضل، صلاح (۱۹۹۵)، أسالیب الشعرية المعاصرة، ط ۱، بیروت: دارالآداب.
- محمدی، محمدهادی و عباسی، علی (۱۳۸۱)، صمد: ساختار یک اسطوره، چاپ اول، تهران: چیستا.
- مشهور، پروین دخت و فقیری، غلام محمد (۱۳۹۱)، بررسی انواع زمان در مثنوی مولوی، مشهد: دانشگاه فردوسی مشهد، مجله زبان‌شناسی و گویش‌های خراسان، شماره ۶، بهار و تابستان ۱۳۹۱، صص ۷۹-۹۹.
- معروف، یحیی (۱۳۹۰)، فن ترجمه: اصول نظری و علمی ترجمه، چاپ نهم، تهران: انتشارات سمت.
- Asher, Ron. (1995). Encyclopedia of linguistics. Elsevier under the Pergamon Imprint.
- Halliday M.A.K and. R. Hasan. (1976). Cohesion in english, London: Longman.
- Halliday, M. A.K. (2005). An introduction to functional grammer. New York: Edward Arnold.
- <http://www.aljazeera.net/news/arabic/2011/2/10>.
- <http://www.utopia-666.org/article-71138550.html>.
- Richter, Frank. (2005). Introduction to computational linguistics. Seminar fur sprachwissenschaft Eberhard – karls – universitat Tübingen. Germany.
- Steedman, Mark (2014). Stanford Encyclopedia of Philosophy. Center for the study of language and information, Stanford university, Stanford CA 94 305.
- Strazny, Philipp. (2005). Encyclopedia of linguistics. An imprint of the Taylor and Francis Group. New York. Oxon.
- www.jordan4ever.com/showthread.
- www.youtube.com/vid-20140820-wa0001.